

Prihvaćanje različitosti - jedan od ciljeva ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Vitezić, Nina

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:772461>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**NINA VITEZIĆ
ZAVRŠNI RAD**

**PRIHVAĆANJE RAZLIČITOSTI – JEDAN
OD CILJEVA RANOG I PREDŠKOLSKOG
ODGOJA I OBRAZOVANJA**

Zagreb, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupika: Nina Vitezić

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: Prihvaćanje različitosti –
jedan od ciljeva ranog i predškolskog odgoja i
obrazovanja**

MENTOR: prof.dr.sc. Dejana Bouillet

Zagreb, rujan 2020.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	1
SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. ZAKONSKI ASPEKTI UVAŽAVANJA RAZLIČITOSTI	4
3. MODELI UVAŽAVANJA RAZLIČITOSTI.....	7
4. OBILJEŽJA INKLUZIVNE ODGOJNO-OBRAZOVNE PRAKSE	13
4.1. Svrha inkluzivne odgojno-obrazovne prakse.....	13
4.2. Kompetencije odgojitelja	15
5. ISTRAŽIVANJE	20
5.1. Cilj, hipoteza i metode istraživanja	20
5.2. Rezultati istraživanja	22
6. ZAKLJUČAK	35
LITERATURA	36
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	38

SAŽETAK

Svrha ovog rada je analizirati važnost i modele prihvaćanja različitosti kao jedog od ciljeva ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. U suvremenoj literaturi se uvažavanje različitosti određuje kao prihvaćanje i poštovanje svakog živog bića i njegova dostojanstva te ostvarivanje pravednosti kao životnog načela (Bouillet i Miškeljin, 2017). Ovaj aspekt ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja je osobito istaknut u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje koji promiče humanizam i toleranciju kao temeljne vrijednosti na kojima bi se trebali temeljiti odgoj i obrazovanje (Narodne novine, 5/2015). Za potrebe rada provedeno je istraživanje na uzorku od sedam osoba od kojih su dvije odgojiteljice zaposlene u dječjim vrtićima u gradu Zagrebu, a petero su studenti studijskog programa Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu. Korištena je metoda strukturiranog intervjua. Ispitanici su odgovorili na šest pitanja koja su se odnosila na uvažavanje različitosti. Rezultati su pokazali kako su svi ispitanici upoznati s pojmom uvažavanja različitosti koji su obrađivali kroz različite kolegije tijekom studiranja. Također su svi provodili aktivnosti na temu prihvaćanja različitosti u dječjim vrtićima ili promatrali takve aktivnosti kroz stručnu praksu. Većina ispitanika ima jasnu ideju kako bi mogli poticati prihvaćanje, zajedništvo i suradnju u odgojno-obrazovnoj skupini te koje su karakteristike odgojitelja koji potiče takav način rada. Ispitanici nisu dovoljno upoznati s zakonskim aspektima uvažavanja različitosti.

Ključne riječi: prihvaćanje različitosti, rani i predškolski odgoj i obrazovanje, međusobno uvažavanje

SUMMARY

The purpose of this thesis is to analyse the importance and models of accepting diversity as one of the goals of early childhood education and care. In modern literature accepting diversity is defined as respecting and accepting every living being and its dignity through the realisation of justice as a principle of life (Bouillet i Miškeljin, 2017). This aspect of early childhood education and care is particularly prominent in National curriculum for early childhood education and care which promotes humanism and tolerance as main values on which education and care should be based upon (Narodne novine, 5/2015). For purpose of this thesis, there was conducted a research on the sample of seven participants, two of which are working as preschool teachers in kindergartens in Zagreb and five of them are students of Preeschool education studies on The Faculty of Teacher Education in Zagreb. The method used in this research is interview. The participants answered six questions on the topic of accepting diversity. The results showed that all of them are familiar with the term accepting diversity which they addressed during their studies through different courses. In addition to that, all participants have performed activities related to the topic of accepting diversities in kindergartens or have participated in similar activities during their training. Most of the participants have a clear idea how to encourage respect, collectiveness and cooperation in educational groups and what characteristics a kindergarten teacher has to have to foster that way of working principles. Participants are not familiar enough with legal aspects of accepting diversity.

Key words: accepting diversity, early childhood education and care, mutual respect

1. UVOD

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Ujedinjeni narodi, 1950) ima cilj očuvanja i ostvarivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, potvrđujući svoju duboku privrženost tim temeljnim slobodama koje su osnova pravde i mira u svijetu i koje su najbolje zaštićene istinskom političkom demokracijom te zajedničkim razumijevanjem i poštovanjem ljudskih prava o kojima te slobode ovise. Njome se zabranjuje diskriminacija te osigurava da niti jednom djetetu ne bude uskraćeno pravo na odgoj i obrazovanje bez obzira na razlike kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, nacionalno ili društveno podrijetlo te pripadnost nacionalnoj manjini. Budući da odgojno-obrazovne ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja pohađaju djeca različitih nacionalnosti, kultura, religija, socioekonomskog statusa te razvojnih mogućnosti važno je naglasak u obrazovanju staviti na razvoj socijalnih kompetencija djece i poticati uvažavanje različitosti, suradničku te podržavajuću atmosferu. Tako se svojoj djeci mogu pružiti jednake prilike za razvoj i učenje. Djeca već od najranije dobi uče kako se ponašati i ophoditi s drugima po uzoru na odrasle osobe iz svoje okoline pa odgojitelji i roditelji imaju važnu ulogu u razvoju socijalnih kompetencija djece. Svojim ponašanjem i stavovima moraju biti primjer prihvaćanja i poštivanja svih ljudi bez obzira na razlike među njima. Važno je da odgojitelj surađuje s roditeljima i stručnim timom te da pozitivan stav o inkluzivnoj praksi i inkluzivnim vrijednostima prenese na djecu, roditelje, kolege i zajednicu. Djeca koja su iskusila inkluziju odrastat će s manje predrasuda i spremnije prihvaćati različitosti te će biti temelj za izgradnju boljeg društva.

Iz razloga što sam se za vrijeme studiranja kroz stručnu praksu i praktični dio nastave iz metodika često susretala s djecom koja zbog svojih različitosti nisu bila posve prihvaćena u odgojno-obrazovnim skupinama, ovaj je rad posvećen uvažavanju različitosti kao jednom od neophodnih ciljeva i zadaća ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Tema je obrađena kroz pregled zakonskih aspekata i dokumenata koji ukazuju na važnost međusobnog prihvaćanja i prikaz modela uvažavanja različitosti koji bi se trebali provoditi u dječjim vrtićima zbog njihove važnosti za razvoj socijalnih vještina djece i poticanje prihvaćanja različitosti. U radu su objašnjena i obilježja inkluzivne prakse, opisana je njezina

svrha, način na koji utječe na klimu u odgojno-obrazovnoj skupini i na razvoj, odgoj i obrazovanje djece. Navedene su kompetencije koje treba imati odgojitelj za kvalitetno provođenje takve prakse u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Kako bi se provjerilo provode li se ove teorije i u praksi, provedeno je i manje istraživanje intervjuiranjem zaposlenih odgojitelja u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja i studenata ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

2. ZAKONSKI ASPEKTI UVAŽAVANJA RAZLIČITOSTI

Postoje razni dokumenti koji ukazuju na potrebu i važnost međusobnog prihvaćanja i uvažavanja različitosti. Jedan od njih je Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Ujedinjeni narodi, 1950) koja predstavlja važnu ulogu u razvoju svijesti o ljudskim pravima u Europi. To je međunarodni ugovor o zaštiti ljudskih prava i sloboda u Europi te je kao takav najstariji i najučinkovitiji sustav za zaštitu ljudskih prava u svijetu. Hrvatska je Konvenciju i njene protokole ratificirala 5. studenog 1997. godine. Prema članku 14. Konvencijom se zabranjuje diskriminacija na temelju "spola, rase, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog podrijetla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovine, rođenja ili drugih okolnosti". Također prema članku 2. protokola br. 3 Konvencija osigurava da niti jednom djetetu ne bude uskraćeno pravo na odgoj i obrazovanje u skladu s vjerskim i filozofskim uvjerenjima njegovih roditelja.

Dokument koji također ukazuje na važnost prihvaćanja različitosti je Ustav Republike Hrvatske (Narodne novine, 56/1990). To je opći pravni akt s najvišom pravnom snagom u Republici Hrvatskoj. Donio ga je Hrvatski sabor 22. prosinca 1990. godine. Odredbe Ustava iz glave III. odnose se na zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Prema članku 14. svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama. Člankom 15. Ustava jamči se ravnopravnost pripadnicima svih nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj.

Bitno je spomenuti i Zakon o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine, 85/2008) jer se njime osigurava zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske. Zakonom se zabranjuje diskriminacija u svim pojavnim oblicima te segregacija, bilo to na osnovi rase, etničke pripadnosti, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovinskog stanja, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije. Diskriminacijom se prema ovom Zakonu smatra stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe po prethodno nabrojanim osnovama.

Diskriminacija može biti usmjerena protiv pojedinca ili grupe, a na temelju podrijetla, rase, klasne pripadnosti, starosne dobi, tjelesnih sposobnosti, zdravstvenog stanja, religijskih uvjerenja, seksualnog opredjeljenja i drugih obilježja. „Diskriminirajuće djelovanje ide u prilog vlastite grupe, a usmjereno je na štetu druge grupe ili pojedinaca, čime se ističe njezin manje vrijedan položaj u društvu. Norme i pravila na temelju kojih se isključuju te druge, najčešće manjinske grupe, ugrađene su u društvenu strukturu i socijalizacijski se reproduciraju putem obrazovnog sustava, kulture, medija, a katkad i političkog sustava. Diskriminacija može biti neposredna, posredna te sustavna. Neposredna ili izravna diskriminacija podrazumijeva nepovoljan tretman neke grupe ili pojedinca. Posredna se diskriminacija odnosi na zakone i mjere koji se u početku doimaju neutralnima, ali je njihov rezultat, ipak, negativan za diskriminirane grupe. Sustavna diskriminacija uključuje norme i vrijednosti koje su dio kulture i društva, a koja sveobuhvatno utječe na neravno pravan položaj neke grupe” (Borić, 2007, str. 19).

Republika Hrvatska je 8. listopada 1991. postala strankom Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih naroda (Ujedinjeni narodi, 1989). Konvencijom su utemeljena dječja prava koja se moraju poštovati i u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, a odnose se na to da se djetetu mora omogućiti pravo da živi u zdravoj, nediskriminirajućoj sredini gdje će se moći skladno razvijati i primati potrebnu ljubav i razumijevanje. Najvažnije odredbe Konvencije za temu ovog rada su (Narodne novine, 12/1993) :

Članak 2.

Države stranke poštivat će i osigurati svakom djetetu na svom području prava navedena u ovoj Konvenciji bez ikakve diskriminacije prema djetetu, njegovim roditeljima ili zakonskim skrbnicima glede njihove rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnoga, etničkoga ili socijalnog podrijetla, imovine, teškoća u razvoju, obiteljskog podrijetla ili kakve druge okolnosti.

Države stranke poduzet će sve potrebne mjere za zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije ili kažnjavanja koji polaze od položaja, djelatnosti, izraženog mišljenja ili uvjerenja roditelja, zakonskih skrbnika ili članova obitelji.

Članak 23.

Države stranke priznaju da dijete s teškoćama u duševnom ili tjelesnom razvoju treba voditi ispunjen i pristojan život u uvjetima koji jamče dostojanstvo, jačaju djetetovo oslanjanje na vlastite snage i olakšavaju njegovo djelatno sudjelovanje u zajednici.

Članak 28.

Države stranke priznaju svakome djetetu pravo na obrazovanje te će u svrhu ostvarivanja tog prava postupno i na temelju jednakih mogućnosti za svu djecu osigurati svima obvezno i besplatno osnovno obrazovanje.

Članak 30.

U onim državama strankama gdje postoje etničke, vjerske ili jezične manjine ili osobe starosjedilačkog podrijetla, djetetu koje pripada takvoj manjini ili koje je starosjedilačkog podrijetla ne smije se uskratiti njegovo pravo, da u zajednici s ostalim članovima njegove grupe, uživa svoju kulturu, ispovijeda svoju vjeru i obavlja vjerske obrede ili koristi svoj jezik.

Dokumenti koji zagovaraju prihvaćanje različitosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju su i Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (Narodne novine, 10/1997) te Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Narodne novine, 5/2015). Prema Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju dječji vrtić je dužan stvarati primjerene uvjete za razvoj svakog djeteta. Redoviti programi njege, odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi djece rane i predškolske dobi moraju biti prilagođeni razvojnim potrebama djece te njihovim mogućnostima i sposobnostima. Na osnovi članka 3. Zakona, rani i predškolski odgoj i obrazovanje treba se ostvariti u skladu s razvojnim osobinama te socijalnim, kulturnim, vjerskim i drugim potrebama obitelji, a prema članku 5. sva djeca pripadnika nacionalnih manjina imaju pravo na predškolski odgoj.

Temeljne vrijednosti Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Narodne novine, 5/2015) proizlaze iz opredijeljenosti hrvatske obrazovne politike za cjeloviti osobni razvoj djeteta, za čuvanje i razvijanje nacionalne, duhovne, materijalne i prirodne baštine Republike Hrvatske, za europski suživot te za stvaranje društva znanja i vrijednosti koje će omogućiti napredak i održivi razvoj. Kurikulum promiče vrijednosti na kojima bi se trebali temeljiti odgoj i obrazovanje, a s ciljem unapređivanja intelektualnog, društvenog, moralnog, duhovnog i motoričkog razvoja djece. Te vrijednosti su znanje, identitet, humanizam i tolerancija, odgovornost te autonomija i kreativnost. Vrijednosti usmjeravaju odgojno-obrazovno djelovanje ka osiguravanju individualne i društvene dobrobiti.

Humanizam i tolerancija u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje podrazumijevaju prihvaćanje i poštivanje svih živih bića. Kako bi to bilo moguće, kod djece bi se trebali razvijati osjećajnost za potrebe drugih, prihvaćanje, potpora te poštivanje prava svih ljudi bez obzira na njihovu različitost. Krajnji cilj trebao bi biti ostvarivanje jednakih prava za sve.

3. MODELI UVAŽAVANJA RAZLIČITOSTI

Model razvoja uvažavanja različitosti počiva na uvjerenju da je prihvaćanje različitosti ključan uvjet za izgradnju dugoročnog i održivog mira u društvu. Temelji se na prihvaćanju potrebe ljudi da slobodno izraze vlastiti identitet te da razumiju prava, odgovornosti i obveze, kako vlastite tako i drugih ljudi. U ranoj i predškolskoj dobi odnosi se na provođenje odgojno-obrazovnog programa koji zagovara osnaživanje, ravnopravnost, prihvaćanje, razumijevanje i međusobno poštovanje. Navedeno podrazumijeva uvažavanje i promoviranje individualnog, osobnog, kulturnog, jezičnog i obiteljskog identiteta svih članova zajednice (Bouillet i Miškeljin, 2017). Primjenom modela razvoja uvažavanja različitosti postiže se veće prihvaćanje i uvažavanje različitosti kod roditelja i djece rane i predškolske dobi.

Kako bi potaknuli prihvaćanje različitosti u ranim i predškolskim ustanovama stručnjaci okupljeni u mrežu „Partnerstvo za prihvaćanje i suradnju kroz predškolski

odgoj i obrazovanje” (PRECEDE) razvili su Regionalni priručnik za izgradnju mira i uvažavanje različitosti. On je provjeravan i primjenjivan u 48 predškolskih ustanova u 5 zemalja. Namijenjen je radu s djecom rane i predškolske dobi, a temelji se na modelu razvoja uvažavanja različitosti. Primjena modela razvoja uvažavanja različitosti u kontekstu ukupnog profesionalnog odgojno-obrazovnog djelovanja u dječjim vrtićima, doprinosi afirmaciji inkluzivnih vrijednosti, razvoju socijalno-emocionalnih kompetencija djece i promociji društvene pravednosti, kao preduvjetima održivog razvoja (Bouillet i Šarić, 2016). Djeca tako uče važnost prihvaćanja, uvažavanja i uključivanja djece koja pripadaju ranjivim društvenim skupinama. To mogu biti djeca s teškoćama, djeca koja žive u uvjetima siromaštva, pripadnici nacionalnih i religijskih manjina ili djeca iz migrantskih obitelji. Afirmacijom ravnopravnosti i ljudskih prava, duha solidarnosti i suradnje među različitim pojedincima i grupama u društvu, djeca i odrasli uče živjeti zajedno s drugima, razvijaju razumijevanje za druge, uče uvažavati uzajamnu ovisnost u duhu poštovanja, vrijednosti pluralizma, međusobnog razumijevanja, mira i kulturne različitosti (Mreža PRECEDE, 2014, prema Bouillet i Miškeljin, 2017).

U sklopu projekta mreže PREDECE provedeno je istraživanje kako bi se utvrdili načini na koje je primjena modela uvažavanja različitosti pridonijela promjenama u odnosu djece i roditelja prema različitostima. Istraživanje su provele dr. sc. Dejana Bouillet i Lidija Miškeljin, a u istraživanju su sudjelovala djeca i njihovi roditelji iz 41 predškolske ustanove koja djeluje u četiri države. To su Srbija, Hrvatska, Crna Gora i Makedonija. Mjerni instrumenti koji su se koristili u ovom istraživanju su Upitnik za djecu i Upitnik za roditelje. Upitnik za djecu sastojao se od niza fotografija koje su djeci prikazivane na temelju kojih su odgovarali na pitanja koja su se odnosila na predviđena ponašanja, prepoznavanje i imenovanje osjećaja, prijateljstvo i socijalno isključivanje. Upitnik za roditelje je sadržavao petostupanjske skale stavova o odnosu djece prema različitostima, o potrebi i mogućnostima roditeljskog odgoja u odnosu na uvažavanje različitosti i o razini uvažavanja različitosti samih roditelja. Rezultati istraživanja su pokazali da se spremnost djece rane i predškolske dobi na druženje s djecom različitih karakteristika u dvije točke mjerenja, prije i nakon primjene modela uvažavanja različitosti, značajno promijenila. Više od 80% djece izrazilo je svoju spremnost na različite aktivnosti s djecom različitih karakteristika prikazanih na fotografijama. Također je utvrđeno da

su nakon sudjelovanja u programu usmjerenom na uvažavanje različitosti roditelji realnije uočavali odnose djece rane i predškolske dobi prema različitostima te su postali svjesni svoje uloge u poticanju djece na uvažavanje različitosti. Zaključeno je da primjena modela razvoja uvažavanja različitosti pridonosi povećanju razumijevanja važnosti i uvažavanja različitosti kod roditelja i djece rane i predškolske dobi. Istraživanjem je potvrđena važnost pružanja podrške emocionalnom i socijalnom razvoju djece rane i predškolske dobi te osobama koje sudjeluju u njihovu odgoju i razvoju jer na taj način gradimo temelje za međusobno poštovanje i uvažavanje, što dugoročno vodi razvoju inkluzivnih zajednica i društva u cjelini (Bouillet i Miškeljin, 2017).

Na temelju regionalnog priručnika za odgojitelje izdanog u sklopu projekta PRECEDE nastao je priručnik za odgojitelje djece rane i predškolske dobi „Uvažavanjem različitosti do kulture mira” kojeg su uredile dr. sc. Dejana Bouillet i Ljiljana Šarić (2016). Priručnik je rezultat višegodišnjeg rada većeg broja odgojitelja i stručnih suradnika iz deset dječjih vrtića diljem Hrvatske. Temeljno načelo Priručnika jest da su uvažavanje različitosti, stvaranje prilika za ravnopravnost sve djece i kreiranje inkluzivnog okruženja preduvjeti optimalnog razvoja i učenja djece. Ciljevi Priručnika su izgradnja mira, uvažavanje različitosti, promicanje ravnopravnosti, poštivanje ljudskih prava, poticanje djece na međusobno razumijevanje, solidarnost i suradnju, uočavanje vrijednosti pluralizma i svake vrste različitosti te praktična implementacija inkluzivnih vrijednosti u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju (Bouillet i Šarić, 2016). Priručnik se sastoji od četiri osnovne cjeline. To su Identitet i pripadanje, Izražavanje osjećaja i misli, Uvažavanje različitosti te Sigurnost i odgovornost. Kroz navedene cjeline odgojiteljima djece rane i predškolske dobi daju se prijedlozi za praktično korištenje s ciljem poticanja razvoja različitih kompetencija djece. Aktivnosti u svakoj cjelini uključuju teme o kojima se s djecom može razgovarati, usmjerene aktivnosti, pričanje priča, prijedloge likovnih i glazbenih aktivnosti, prijedloge aktivnosti koje se s djecom mogu provoditi na otvorenom, moguće oblike suradnje s roditeljima i načine na koje je u određenu temu moguće uključiti lokalnu zajednicu. Navedene aktivnosti razvijaju socijalno-emocionalne kompetencije djece te kompetencije aktivnog građana. Krajnji cilj koji se primjenom ovog Priručnika želi postići je

stvaranje društva u kojem je različitost dobro došla te gdje se njeguje zajedništvo i suradnja.

Prema Bouillet i Miškeljin (2017) kurikulum koji je utemeljen na uvažavanju različitosti promovira inkluzivnu odgojno-obrazovnu praksu što pridonosi dobrobiti sve djece, a različitosti se doživljavaju kao vrijednost i predstavljaju važan pedagoški resurs. Osnova inkluzivne prakse je poštivanje, priznanje i uvažavanje razlika te suprotstavljanje stereotipima i diskriminaciji. Pritom je naglašena potreba za uvažavanjem osjećaja i mišljenja djece te poštovanje njihova dostojanstva. Na to se nadovezuju mogućnosti izbora, shvaćenih kao inkluzivno i zajedničko donošenje odluka, kao preduvjetima demokratizacije usluga za djecu rane i predškolske dobi. Kako bi takva praksa zaživjela važno je osigurati sigurno i zaštitničko okruženje koje se temelji na međusobnom poštovanju i uvažavanju. Djecu rane i predškolske dobi možemo usmjeriti i poticati na razumijevanje i poštivanje različitih identiteta te na razumijevanje negativnih posljedica isključujućih i netolerantnih stavova i ponašanja, kao i na njihovo prepoznavanje u vlastitom ponašanju. Uvažavanje različitosti u ranoj i predškolskoj dobi moguće je postići kroz ravnopravnost, prihvaćanje, međusobno poštivanje i razumijevanje. Također je važno uvažavanje individualnog, osobnog, obiteljskog, kulturnog i jezičnog identiteta djece i odraslih.

Istraživanje uvažavanja različitosti među djecom rane i predškolske dobi u hrvatskim dječjim vrtićima provela je i Panić (2019). Istraživanje je provedeno u četiri dječja vrtića u Republici Hrvatskoj, na uzorku od 100 djece u dobi od četiri i pol do osam godina, primjenom metode polustrukturiranog intervjua. Cilj istraživanja bio je utvrditi iskustva djece rane i predškolske dobi s obzirom na isključivanje iz društva vršnjaka. Utvrđeno je da djeca rane i predškolske dobi uočavaju vršnjačko socijalno isključivanje i da nema razlika u uočavanju i osobnom iskustvu vršnjačkog socijalnog isključivanja s obzirom na dob, spol i veličinu mjesta stanovanja djeteta. Također je zaključeno da je vršnjačko socijalno isključivanje znatno zastupljeno u dječjim vrtićima, odnosno među djecom rane i predškolske dobi. Prema tome, već je u ranom i predškolskom odgoju važno raditi na razumijevanju značenja pojmova tolerancija, uvažavanje različitosti, međusobno poštovanje i sl.

Pojam tolerancija dolazi od latinske riječi *tolerare*, što znači tolerirati, tj. podnositi, a označava sposobnost podnošenja nečega što jest ili bi moglo biti neugodno, štetno ili nepodnošljivo (Trimarchi i Papeschi, 1996). Biti tolerantan znači biti svjestan različitosti drugih u odnosu na nas i tu različitost prihvaćati u svakodnevnom životu (Slunjski, 2013). Različitosti se mogu očitovati u nizu svakodnevnih navika i ponašanja, izgledu, porijeklu, socijalnom statusu, obrazovanju, nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti, razvojnoj teškoći itd. Tolerantnom se smatra osoba koja dopušta tuđa uvjerenja, iako se razlikuju od njezinih vlastitih te dozvoljava da se drugi ponašaju drugačije ili upravo suprotno od njezinih vlastitih načela, ideja, mišljenja i stavova. Time se dolazi do zaključka da pojam tolerancije proturječi ljudskim pravima. Tolerancija ne stvara među ljudima međusobno poštivanje i istinsko prihvaćanje različitosti, već stanje podnošljivosti. Radi toga tolerancija i uvažavanje različitosti ne mogu biti sinonimi. Ne radi se, dakle, o toleriranju ili podnošenju drugog čovjeka, već o odgajanju koje će pojedinca osposobiti da nauči prihvatiti drukčijega, poštujući one vrijednosti koje moraju koristiti svima i vrijediti za sve (Trimarchi i Papeschi, 1996). Čini se važnim prihvatiti stajalište prema kojem bismo danas netoleranciju prema različitostima mogli smatrati u najmanju ruku evolucijski, a naročito civilizacijski zastarjelom pojavom (Krizmanić i Kolesarić, 2003, str. 59).

Stereotipi i predrasude u velikoj mjeri utječu na prihvaćanje različitosti u društvu. Stereotipi su rasprostranjene generalizacije o značajkama neke skupine, npr. da su Romi skloni krađi. To predstavlja podlogu za razvoj negativnog stava, tj. predrasude o njima. Predrasude su emocionalno obojene te uključuju pretjeranu sumnjičavost ili mržnju prema određenoj skupini ljudi, i to zbog njihove rase, religije ili nekog drugog oblika različitosti u odnosu na nas (Slunjski, 2013). Osvješčivanje predrasuda i stereotipa može pridonijeti razjašnjavanju pojmova razlike, različitosti i jedinstvenosti, a to može potaknuti razumijevanje netočnosti stereotipa i predrasuda (Skelac, 2009). Kada spominjemo različitosti ili kada nam neke od tih različitosti smetaju, zaboravljamo da smo svi mi na neki način različiti (Krizmanić i Kolesarić, 2003).

Djeca određene stavove stječu učenjem, gledajući ponašanje odraslih i slušajući njihove razgovore. Najčešći način učenja je učenje po modelu pa tako djeca od najranijeg djetinjstva imitiraju ponašanja svojih roditelja, ostalih članova obitelji i odgojitelja. U prvih nekoliko godina života dijete upija sve što vidi i čuje u svojoj

okolini, stoga je od iznimne važnosti da osobe koje su u njegovoj blizini nauče dijete kako da se primjereno ponaša. Ključnu ulogu u tome ima odgojitelj koji dijete u vrtiću uči socijalizaciji od najranije dobi pa je vrlo važno da je odgojitelj socijalno kompetentan. Ukoliko odgojitelj u svojoj ulozi nije socijalno kompetentan pa agresivnim načinom rješava nastali problem, postoji vjerojatnost da će dijete na taj način naučiti agresivno ponašanje (Modrić, 2013). Kompetentan odgojitelj ima sposobnost usmjeravanja djeteta ka uspješnom rješavanju svih problema, i to na miran i nenasilan način te će moći procijeniti kako pristupiti djetetu ukoliko se pronade u takvoj situaciji, ponajprije uz pomoć dobre komunikacije i staloženosti. Važno je napomenuti kako se socijalna kompetencija kroz odgoj i obrazovanje može naučiti, odnosno usvojiti. Najbolje bi bilo da to bude u prvih nekoliko godina djetetova života, dakle dok su u predškolskoj dobi. U kontekstu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, sukobe koji se neminovno javljaju treba sagledati kao priliku za stjecanje socijalnih vještina kao sastavnica socijalne kompetencije (Falamić, 2008).

Kako bi se ispitaio utjecaj okoline na formiranje dječjih stavova, mišljenja i predrasuda provedeno je istraživanje naziva „Too Young to Notice?”. Proveli su ga Paul Connolly, Alan Smith i Berni Kelly 2002. god. u Belfastu u Sjevernoj Irskoj na reprezentativnom uzorku od 352 djece u dobi od 3 do 6 godina (Connolly i sur., 2002). Istraživanje je napravljeno kako bi se dobio uvid u kulturnu i političku svijest djece rane i predškolske dobi. Djeci su prikazane fotografije i predmeti koji predstavljaju simbole, događaje i ikonografiju katoličke i protestantske vjere te su prikupljeni njihovi komentari. Ustanovljeno je da najvažniji utjecaj na formiranje stavova i svijesti djece o ovim pitanjima imaju obitelj, lokalna zajednica i odgojno-obrazovna ustanova. Analizom rezultata istraživanja došlo se do zaključka da katolička i protestantska djeca pokazuju male, ali značajne razlike u preferencijama prema određenim imenima, zastavama, kombinacijama boja i nogometnim dresovima. Među trogodišnjacima 51% djece je pokazalo svijest o kulturnom i političkom značenju barem jednog prikazanog simbola, a među šestogodišnjacima taj rezultat se penje na 90%. Također je zaključeno da 5% trogodišnjaka, 13% petogodišnjaka i 34% šestogodišnjaka ima razvijenu svijest o pripadnosti svojoj kulturi. Samo 1% trogodišnjaka iskazao je isključujuće stavove prema pripadnicima druge kulture u svojim komentarima, dok je to učinilo 3% četverogodišnjaka, 7 %

petogodišnjaka i čak 15% šestogodišnjaka. Najvažniji aspekt ovog istraživanja je značajan porast djece u dobi od pet i šest godina koja se počinju identificirati s određenom zajednicom i kulturom te pokazivati isključujuće i netolerantne stavove i ponašanja prema drugačijoj kulturi i religiji. Istraživanjem se dolazi do zaključka da bi djeca već od treće godine trebala biti poticana i usmjeravana na razumijevanje i poštovanje kulturne različitosti, dok bi se od pete godine djecu trebalo usmjeravati i poticati na razumijevanje negativnih posljedica predrasuda i stereotipa te na prepoznavanje isključujućih i netolerantnih stavova i ponašanja.

4. OBILJEŽJA INKLUZIVNE ODGOJNO-OBRAZOVNE PRAKSE

4.1. Svrha inkluzivne odgojno-obrazovne prakse

Inkluzija u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja podrazumijeva uvažavanje različitosti svakog pojedinca. Pritom djeca i odgojitelji razvijaju socijalne kompetencije te se uče prihvaćanju i uvažavanju. Daniels i Stafford (2003) navode kako je djeci s teškoćama u razvoju pripadanje grupi vršnjaka vrlo važno, iz razloga što im oni predstavljaju model u komuniciranju te primjer za razvojno primjereno ponašanje. Inkluzija pozitivno djeluje i na djecu uobičajenog razvoja jer im daje mogućnost da razviju empatiju i razumijevanje za teškoće u razvoju. Tako mogu bolje razumijeti, prihvatiti i poštivati različitosti te postati svjesniji potreba drugih. To se ne odnosi samo na interakciju djece sa i bez teškoća u razvoju već i na ostalu djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, koja dolaze iz različitih kultura i okruženja. Djeca s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama su djeca koja bez razumne prilagodbe i učinkovitih mjera potpore ne mogu ravnopravno s drugima sudjelovati u odgoju i obrazovanju, pa ne uživaju pravo jednakih obrazovnih mogućnosti (Bouillet, 2019).

Cilj odgojno-obrazovnog rada odgojitelja u inkluzivnim odgojno-obrazovnim skupinama bi trebao biti ispunjenje i ostvarenje dobrobiti svakog djeteta. Potrebno je omogućiti djeci različitih sposobnosti, mogućnosti, interesa i porijekla jednako

sudjelovanje u aktivnostima. Time se potiče suradnja i zajedničko učenje sve djece. Kako bi to bilo moguće, treba osigurati bogato i poticajno okruženje te stvoriti pozitivno ozračje u kojem se svi sudionici osjećaju dobrodošlo. Pri tome se djeca ne procjenjuju na temelju njihovih teškoća već se te teškoće smatraju samo kao jedna od karakteristika samog djeteta (Bouillet, 2010).

Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja obilježena je specifičnostima razvoja svakog djeteta pojedinačno te odgojno-obrazovnim kontekstom institucije koju dijete pohađa (Mikas i Roudi, 2012). Bouillet (2010) navodi kako uključivanje djece s teškoćama u razvoju podrazumijeva i prilagođavanje aktivnosti i sadržaja tako da budu usklađeni s mogućnostima pojedine djece, organiziranje rada u skupinama s manjim brojem djece, poticanje aktivnog sudjelovanje djeteta u aktivnostima, usmjerenost na razvoj vještina za rješavanje problema, učenje kritičkog mišljenja te stalnu evaluaciju i praćenje napretka.

Prema Bouillet (2011), od programa ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja očekuje se da budu primjereni širokom razmjeru dječjih mogućnosti, sposobnosti, talenata, ponašanja i interesa. Kako bi to bilo moguće, nužne su visoke kvalifikacije odgojitelja, primjereni okruženje za učenje, kurikulum koji uključuje primjerene didaktičke aktivnosti te kontinuirana procjena i unapređivanje razvojnih aktivnosti.

Inkluzivna praksa može zaživjeti u dječjem vrtiću jedino ako postoji zajednička i kontinuirana suradnja svih uključenih stručnjaka, obitelji i lokalne zajednice. Odgojitelj je spona koja povezuje vrtić, obitelj i zajednicu čiji sudionici održavaju kontinuiranu komunikaciju u svrhu podrške djetetovom razvoju i brige za njegovu dobrobit (Livazović i sur., 2015). Pritom svatko iz svoje perspektive može dati vrijedna viđenja odgojno-obrazovnog procesa, razvoja i napretka djece. To pomaže odgojitelju da što kvalitetnije planira, prati i evaluira odgojno-obrazovni proces kako bi uspješno odgovorio na različite dječje potrebe te djeci nudio prilike i poticaje koji odgovaraju njihovim interesima, iskustvima, vještinama i prethodnim znanjima. Iz tog je razloga važan pozitivan stav odgojitelja prema inkluzivnoj praksi te aktivan angažman u afirmaciji inkluzivnih vrijednosti u odnosu s djecom, roditeljima, kolegama i zajednicom. Upravo djeca koja su iskusila inkluziju mogu biti najbolji

učitelji društva za smanjenje nejednakosti i izgradnju inkluzivnog društva (UNICEF, 2013).

4.2. Kompetencije odgojitelja

Odgojitelji koji sudjeluju u procesu uključivanja djece s teškoćama u razvoju u svoje odgojno-obrazovne skupine moraju biti pravilno osposobljeni za provođenje ove vrste rada. Bouillet (2011) ističe nekoliko karakteristika odgojitelja kompetentnog za inkluzivnu praksu:

- razumijevanje obilježja socijalnog i emocionalnog razvoja djece
- shvaćanje da je proces učenja individualan za svako dijete
- kvalitetno vođenje odgojne skupine
- poznavanje i razumijevanje specifičnosti određenih teškoća u razvoju kao i drugih teškoća djece
- sposobnost prepoznavanja teškoća u razvoju i drugih rizika socijalne isključenosti
- poznavanje didaktičko-metodičkih metoda, sredstava i pomagala te sposobnost primjene istih
- korištenje dostupne stručne podrške
- iskustvo u odgoju i obrazovanju djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama
- spremnost na timski rad i suradnju s roditeljima.

Poticanje socijalnog razvojnog područja jedan je od temeljnih zadataka odgojno-obrazovnog procesa pa je uloga odgojitelja u socio-emocionalnom razvoju vrlo bitna. Odgojitelj mora biti empatičan i poštivati individualnost sve djece kako bi razumio djetetove osjećaje i stvorio blizak odnos s djetetom. Također treba biti svjestan djetetovih potreba, sposobnosti, mogućnosti i interesa. Kako bi odgojitelj mogao razvijati socijalne kompetencije kod djece, treba znati izražavati i regulirati vlastite emocije, iskazivati poštovanje prema drugima, zagovarati suradničke odnose te konstruktivno rješavati probleme (Mikas i Roudi, 2012). Od iznimne je važnosti da odgojitelj pravovremeno i kvalitetno uoči i promatra djetetove mogućnosti, ali i

ograničenja, te na temelju toga izrađuje primjerene individualne programe za svako dijete. Potrebno je provoditi evaluaciju i pratiti napredak kroz kontinuirani cjelogodišnji rad s djetetom. Prema Bouillet (2011), smisao ovih kompetencija leži u osiguravanju uvjeta kojima će se djeci pružati prilike razvijanja vlastitih funkcionalnih sposobnosti kroz različite svakodnevne aktivnosti. Primjenom specifičnih metoda, sredstva i pomagala može se poticati razvoj slabijih funkcionalnih područja djeteta te prilagoditi okolinu djetetovim sposobnostima.

Odgojitelj predstavlja model ponašanja i omogućava djeci da kroz svakodnevni život i iskustva uče poštivati i cijeniti različitosti te razvijati socijalne vještine kako bi što uspješnije participirali u svojoj zajednici (Livazović i sur., 2015). Odgojitelj svojim ponašanjem treba djeci pokazati kako svih treba poštivati i uvažavati, bez obzira na bilo kakve različitosti. Uz djetetove skrbnike, odgojitelj je prva osoba s kojom je dijete emocionalno povezano te je važno ostvariti topao i pozitivan emocionalan odnos koji djetetu potvrđuje da je ono viđeno, prihvaćeno i uvaženo. Takav odnos cijelu odgojno-obrazovnu skupinu vodi k zajedništvu i svakog pojedinca prema osjećaju pripadnosti što uvelike pospješuje razvoj dječjih emocionalnih i socijalnih kompetencija koje su bitan preduvjet za daljnje usvajanje znanja, kognitivan razvoj te prihvaćanje različitosti. Djeca rade ono što vide od odraslih te uče imitacijom. Zato je važno da odgojitelj kroz svoj rad s djecom iskazuje osobine kao što su stručnost, ljubav prema poslu i prema djeci, komunikativnost, kreativnost, objektivnost, razumijevanje, smirenost, moralnu izgrađenost te psihičku i emocionalnu stabilnost.

Prihvatanje različitosti u odgojno-obrazovnoj ustanovi možemo poticati i kroz uređenje prostora. Na vidljivo mjesto možemo izložiti slikovnice koje govore o prihvaćanju različitosti. Zidove možemo ukrasiti fotografijama na kojima se vide običaji lokalne sredine, ali i kulturnih manjina koje u njoj žive, predmetima i rukotvorinama, slikama različitih obitelji (s jednim roditeljem, s više djece, više generacijskih), slikama osoba s invaliditetom i osoba s posebnim potrebama u raznim aktivnostima i igri. Pritom treba obratiti pažnju da se izbjegne stereotipiziranje putem slika. Djeca kroz aktivnosti i radionice na temu prihvaćanja različitosti mogu izraditi crteže i plakate kojima također možemo ukrasiti prostor dječjeg vrtića.

Laniado (2009) ističe nekoliko savjeta za odgojitelje i roditelje kako poticati prihvaćanje različitosti kod djece:

- istaknuti sličnosti i razlike – sposobnost primjećivanja razlika u ponašanju i stavovima unutar iste skupine značajka je koja razlikuje misao osobe bez predrasuda (u govoru je dobro koristiti tvrdnje koje ističu sličnosti ili razlike)
- izbjegavati uopćavanja – iz rječnika izbaciti izraze poput svi, uvijek, nikada (ukoliko ih koristimo velika je vjerojatnost da iskazujemo stereotipno mišljenje)
- mišljenje treba biti motivirano – umjesto da kažemo: „Sve su djevojčice danas lijene.“, ograničimo svoje kritike pa kažimo: „Neke djevojčice kojima se danas ne da raditi propustit će zanimljivu aktivnost.“
- izbjegavati etiketiranje – jednom kada dijete etiketiramo uočavamo ponašanje koje odgovara danim osobinama
- izmijeniti potvrde u pitanja – često djeca žele imati samo potvrde, ali je važno navesti ih na promišljanje i postojanje različitih mogućnosti
- cijeliti različitosti - kod djeteta je bitno pobuditi interes prema nošnjama, tradiciji, umjetničkim djelima, izvedbama i glazbi različitih naroda
- poštivati svoju kulturu i tradiciju – što više poznajemo svoju kulturu, imat ćemo manji osjećaj odbojnosti prema drugima pa zato djecu treba upoznati s legendama, glazbom i umjetnošću tradicije.

Odgovitelj može razvijati međukulturalne sposobnosti među djecom u skupini tako što prihvaća različite ljude, uključuje djecu različitih kultura u program, proučava različite običaje te uči djecu mirnom načinu rješavanja sukoba. Također, izbjegavanjem negativnih komentara odgojitelj pruža djeci dobar primjer kako se treba odnositi prema ljudima koji su drugačiji od njih. Svaki odgojitelj bi trebao preispitati svoje predrasude i ukoliko ih ima, osvijestiti ih i promijeniti kako se iste ne bi prenijele na djecu (Hansen i sur., 1999). Također, poželjna je i suradnja s roditeljima i sa stručnim suradnicima kao što su psiholog i pedagog.

U svrhu poticanja socio-emocionalnog razvoja djece odgojitelj može koristiti sljedeće metode (Mikas i Roudi, 2012):

- osiguravanje sigurnog mjesta s kojeg će dijete promatrati aktivnosti djece u skupini ako sam ne može sudjelovati u njima

- stvaranje ustaljene rutine kako bi se djeca osjećala sigurno te kako bi mogli predvidjeti razvoj događaja tijekom dana u skupini
- poticanje na sudjelovanje u svim aktivnostima
- uvođenje pozitivnog potkrepljenja
- usmjeravanje pažnje na tijek, a ne na rezultat aktivnosti.

Podrška i poticanje može biti od velikog značaja djeci s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama kako bi dobili motivaciju za daljnje sudjelovanje u aktivnostima.

Odgojitelj u svom radu može koristiti problemske slikovnice i terapijske priče putem kojih pozitivno utječe na djetetov socio-emocionalni razvoj. Problemska slikovnica bavi se problemskim situacijama u životu djeteta koje mogu biti povezane uz djetetove osjećaje, zdravlje, osobine njegove ličnosti i ponašanje ili uz odnose u obitelji i društvu (Čačko, 2000). Dakle, problemske slikovnice bave se stvarnim temama kroz koje djeca mogu prolaziti, a govore o različitim odnosima u obitelji ili zajednici. Na djeci svojstven i razumljiv način progovaraju o rođenju, smrti, ljubomori, raznim strahovima, bolesti, rastavi roditelja, nasilju i ostalim životnim izazovima i problemima. Problemske slikovnice nude djeci pomoć kako bi se lakše mogla suočiti s takvim životnim problemima te pronaći rješenja za iste.

Korištenje slikovnica i priča s temom prihvaćanja različitosti jedan je od načina na koji odgojitelji mogu u djeci pobuditi empatiju, razumijevanje i prihvaćanje onih koji su drugačiji. Pri odabiru takvih slikovnica važno je obratiti pozornost na to da je ona primjerena dobi djeteta te da odražava raznolike vrijednosti i mišljenja. Također je bitan sadržaj slikovnice te usklađenost slika i teksta. Ukoliko se u slikovnici prikazuju osobe s invaliditetom ili osobe koje pripadaju drugim manjinskim zajednicama treba obratiti pozornost na to jesu li prikazane ravnopravno i na pozitivan način ili su tragični likovi u priči koji izazivaju sažaljenje. Važno je i obratiti pozornost na to kako se prikazuju ljudi Trećeg svijeta ili nekih manjina, odnosno jesu li prikazani u pričama punim problema i bez životne radosti ili se prikazuju pozitivne strane njihove svakodnevice.

Neke od problemskih slikovnica koje se mogu koristiti u radu s djecom za poticanje uvažavanja različitosti su:

- Biet, P. (2004). *Izgubio se jedan zeleni pas*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brezinova, I. (2005). *Dora i naočale*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
- Kraus, M. (2003). *Priča o maloj gusjenici Lahorki*. Zagreb: Slovo.
- Krizmanić, M. (2001). *Medo u kolicima*. Sisak: Aura.
- Kulot, D. (2002). *Gospodin Nosko nalazi prijatelja*. Zagreb: Golden marketing.
- Mackee, D. (1996). *Elmer*. Ljubljana: Epta.
- Marušić, J. (2002). *Bontončić ili kako svima biti prijatelj*. Zagreb: Hrvatski savez udruga tjelesnih invalida.
- Miklaužić, Đ. (2003). *Super je bit' različit!*. Zagreb: Golden marketing.
- Šegota, I. (2017). *Moja dugina obitelj*. Zagreb: Udruga Dugine obitelji.
- Velthuijs, M. (2005). *Žabac i stranac*. Zagreb: Golden marketing.

Dodatni poticaj za aktivno pisanje o temi uvažavanja različitosti daje i UNESCO koji svake druge godine dodjeljuje Nagradu za književnost za djecu i mlade za djela koja promiču uzajamno razumijevanje, utemeljeno na poštovanju drugih naroda i kultura.

Djeci možemo na pojednostavljen način pojasniti pojam različitosti kroz igru ili radionice, a može se poučavati i na igračkama kojima se svakodnevno igraju. Trebalo bi obratiti pozornost na to da lutke u odgojno-obrazovnoj skupini predstavljaju različite rase i kulture, djecu i odrasle s posebnim potrebama te različitost ljudi i krajeva. Isto tako, bilo bi dobro posjedovati materijale iz svakodnevnog života koji mogu pomoći u uprizorenju određenih priča na temu različitosti, npr. štap za starije ljude ili naočale koje djeca mogu koristiti u simboličkoj igri. Druge kulture također možemo približiti djeci pomoću glazbenih instrumenata, suvenira, fotografija, video zapisa itd.

Zaključno je važno naglasiti da se od odgojno-obrazovnih ustanova očekuje stvaranje pozitivnog ozračja u kojem se sva djeca tretiraju jednako i u kojem se svako dijete osjeća voljeno i poštovano. Sredina u kojoj djeca borave treba biti slobodna od stereotipa, diskriminacije i nasilja, a za to se moraju pobrinuti odgojitelji i ostali zaposlenici odgojno-obrazovne ustanove. Između djece i odgojitelja treba

postojati međusobno poštovanje. Klima u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja treba odražavati razvoj samopouzdanja djeteta, empatije i kulture koja teži poštivanju načela ljudskih prava (Ujedinjeni narodi, 2003). U takvom okruženju se djeca uče ljubaznosti, uvažavanju drugih, obavezama i slobodi izbora. Ustanova koja promiče prihvaćanje, uvažavanje i poštivanje svake osobe kod djeteta stvara osjećaj sigurnosti, samopouzdanja i poboljšava mogućnosti razvoja i učenja. Pozitivno ozračje u ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja pomaže razvijanju osjećaja pripadnosti zajednici, promicanju pozitivnih interakcija i suradničkog odnosa. Uključenost svakog pojedinca u zajednicu treba se temeljiti na istinskom poštivanju različitosti (Sekulić-Majurec, 1997).

Prema tome, svi sudionici odgojno-obrazovnog procesa trebali bi u cilju stvaranja pozitivnog okruženja raditi na sljedećem (Vijeće Europe, 2004):

- jačanju i promoviranju ljudskih prava i temeljne slobode
- razvijanju i promoviranju vrijednosti ljudskog dostojanstva
- osiguravanju spolne i rodne ravnopravnosti
- razvijanju kulture mira, demokracije, socijalne pravde, solidarnosti i prijateljstva
- uvažavanju kulturnih, vjerskih i drugih razlika.

5. ISTRAŽIVANJE

5.1. Cilj, hipoteza i metode istraživanja

Ovo istraživanje provedeno je s ciljem da se utvrde prethodna znanja studenata ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja i zaposlenih odgojitelja o uvažavanju različitosti u odgojno-obrazovnim ustanovama te načini na koje se putem aktivnosti s djecom obrađuje tema uvažavanja različitosti.

Istraživanje se temelji na hipotezi kojom je pretpostavljeno da su studenti i odgojitelji upoznati s važnošću prihvaćanja različitosti u odgojno-obrazovnoj skupini, da potiču suradnju, razumijevanje i zajedništvo među djecom te da provode aktivnosti na temu prihvaćanja različitosti. Također se pretpostavlja da znaju zakonske aspekte prihvaćanja različitosti.

Metoda istraživanja koja se koristila u ovom radu je strukturirani intervju. Sudionici su individualno odgovarali na tri inicijalna pitanja i šest pitanja koja se odnose na uvažavanje različitosti. Intervju je proveden anonimno s pet studenata Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja Učiteljskog fakulteta u Zagrebu te s dvije odgojiteljice koje su zaposlene u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u gradu Zagrebu.

Sve osobe koje su sudjelovale u istraživanju završile su preddiplomski sveučilišni studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te četvero od njih nastavlja svoje obrazovanje na diplomskom sveučilišnom studiju istog smjera. Pet ispitanika nema radnog staža u struci budući da još uvijek studiraju ili su tek završili fakultet. Od dvije zaposlene odgojiteljice koje su sudjelovale u istraživanju, jedna ima tri godine radnog staža, a druga osam godina. Šestero ispitanika je u dvadesetim godinama, dok je jedna odgojiteljica u ranim tridesetim godinama.

Pitanja koja su se koristila u istraživanju su sljedeća:

Godine:

Dosadašnje obrazovanje:

Radni staž:

1. Koliko ste se za vrijeme školovanja susretali s pojmom uvažavanja različitosti? Možete li nabrojiti neke kolegije na kojima ste spominjali ili obrađivali temu prihvaćanja različitosti?
2. Mislite li da Vas je studij primjereno pripremio za praktičnu primjenu uvažavanja različitosti u odgojno-obrazovnoj skupini? Obrazložite zašto se slažete ili ne slažete s time.
3. Koje karakteristike po Vašem mišljenju treba imati odgojitelj koji potiče prihvaćanje različitosti u odgojno-obrazovnoj skupini?
4. a) Ukoliko radite u struci provodite li u svojoj odgojno-obrazovnoj skupini aktivnosti na temu uvažavanja različitosti? Koje?

b) Ukoliko još studirate jeste li tijekom stručne prakse ili metodika u dječjem vrtiću sudjelovali u nekoj aktivnosti na temu uvažavanja različitosti?

5. Jeste li upoznati s zakonskim aspektima prihvaćanja različitosti? U kojim dokumentima se spominje važnost prihvaćanja različitosti?

6. Što bi Vam najviše koristilo ili pomoglo da u odgojno-obrazovnoj skupini provodite kulturu mira, prihvaćanja, suradnje i zajedništva?

5.2. Rezultati istraživanja

Tablica 1: Odgovori ispitanika na pitanje “Koliko ste se za vrijeme školovanja susretali s pojmom uvažavanja različitosti? Možete li nabrojiti neke kolegije na kojima ste spominjali ili obrađivali temu prihvaćanja različitosti?”

Student 1	„Često smo spominjali pojam uvažavanje različitosti na kolegijima Inkluzivna pedagogija 1 i Inkluzivna pedagogija 2 kada smo učili o djeci s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama i o djeci s teškoćama u razvoju.”
Student 2	„Sjećam se da smo o uvažavanju različitosti učili na kolegiju Inkluzivna pedagogija, a čini mi se da smo ga spomenuli i na kolegiju Pedagogija ranog odgoja. Mislim da smo ga na još nekim kolegijima spominjali, ali ga nismo detaljnije obrađivali.”
Student 3	„S pojmom uvažavanje različitosti sam se često susretala tijekom studiranja jer se na puno kolegija naglašavala važnost prihvaćanja sve djece bez obzira na razlike i koliko je važno prilagoditi kurikulum dječjim potrebama, mogućnostima i interesima. Taj pojam smo najviše spominjali i obrađivali na kolegijima Inkluzivna pedagogija 1, Inkluzivna pedagogija 2 i Inkluzivni kurikulum.”
Student 4	„Puno puta sam se susretala s tim pojmom za vrijeme studiranja, ali ga nekako najviše povezujem s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama o kojima smo učili na kolegiju Inkluzivna pedagogija.”
Student 5	„Spominjali smo uvažavanje različitosti na nekoliko kolegija, ali temu prihvaćanja različitosti smo najviše obrađivali na kolegijima

	Inkluzivna pedagogija 1, Inkluzivna pedagogija 2 i Inkluzivni kurikulum.”
Odgojitelj 1	„Da, poznat mi je taj pojam. Obrađivali smo ga na nekoliko kolegija za vrijeme studiranja kada smo učili o djeci s teškoćama u razvoju i posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Morala bih se malo prisjetiti koje sam sve kolegije slušala, ali prvo što mi pada na pamet je Inkluzivni odgoj i obrazovanje i Pedagogija ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.”
Odgojitelj 2	„Sjećam se da sam učila o tome na fakultetu, ali ne mogu se sjetiti imena točnih kolegija na kojima smo ga spominjali. Sigurna sam da su to bili kolegiji povezani s pedagogijom i psihologijom gdje smo učili o razvojnim mogućnostima djece i teškoćama u razvoju. Mislim da je to jako važna i korisna tema i trebala bi se više i detaljnije obrađivati.”

Prema odgovorima na prvo pitanje može se zaključiti da su se svi ispitanici tijekom školovanja susreli s pojmom uvažavanja različitosti te da su obrađivali temu prihvaćanja različitosti kroz različite kolegije. Studentice koje su intervjuirane prisjetile su se da su taj pojam spominjali na kolegijima Inkluzivna pedagogija, Pedagogija ranog odgoja i Inkluzivni kurikulum, ali da se i na ostalim kolegijima isticala važnost prihvaćanja djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama i prilagodbe kurikuluma dječjim potrebama, mogućnostima i interesima. Odgojiteljice koje su intervjuirane su također odgovorile kako se sjećaju da su tijekom studiranja spominjali pojam uvažavanja različitosti na kolegijima povezanim s pedagogijom i psihologijom te misle kako je to jako važna tema koja bi se trebala više obrađivati.

Tablica 2: Odgovori ispitanika na pitanje “Mislite li da Vas je studij primjereno pripremio za praktičnu primjenu uvažavanja različitosti u odgojno-obrazovnoj skupini? Objasnite zašto se slažete ili ne slažete s time.”

Student 1	„Da, mislim da me studij dobro pripremio za praktičnu primjenu uvažavanja različitosti. Na kolegijima Inkluzivna pedagogija i Inkluzivni kurikulum smo učili na koje sve načine možemo prilagoditi
-----------	--

	aktivnosti i razvojne ciljeve potrebama sve djece pa mislim da ću biti spremna na to kad počnem raditi u dječjem vrtiću.”
Student 2	„Nadam se da je. Vidjet ćemo kad počnem zaista raditi u struci. Učili smo u teoriji kako bi se inkluzija trebala provoditi u dječjem vrtiću, a kako će to izgledati u stvarnosti ću saznati kad počnem raditi. Potrudit ću se da se sva djeca osjećaju prihvaćeno i sigurno.”
Student 3	„Nisam sigurna je li me studij u dovoljnoj mjeri pripremio za praktičnu primjenu uvažavanja različitosti. Mislim da se ta tema trebala više obrađivati jer smatram da je jako bitna, a uz sve ostale izazove s kojima ću se suočavati u radu možda mi to neće biti prioritet. Ali naravno da ću se uvijek nastojati brinuti o dobrobiti svakog djeteta te poticati djecu da prihvaćaju i one koji su različiti od njih.”
Student 4	„Mislim da me studij dobro pripremio za primjenu uvažavanja različitosti u odgojno-obrazovnoj skupini. Na puno kolegija smo učili o tome koliko je važno prilagoditi način rada različitim potrebama i mogućnostima djece tako da mislim da sam spremna za to. Naravno, nadam se da ću imati podršku kolegica s kojima ću raditi i stručnog tima koji će mi u tome pomoći.”
Student 5	„Smatram da sam spremna za poticanje uvažavanja različitosti u radu s djecom. Dovoljno smo učili o tome te mislim da ću moći uspješno odgovoriti na sve zahtjeve i izazove koji me očekuju u budućem radu u odgojno-obrazovnoj skupini.”
Odgojitelj 1	„Iako smo o toj temi učili za vrijeme studiranja, mislim da nisam bila u potpunosti spremna provoditi je u odgojno-obrazovnoj skupini čim sam počela raditi. Tada mi je sve bilo novo i bila sam pod velikim stresom. Nakon što sam stekla iskustvo u struci postepeno sam se fokusirala na uočavanje dječjih stavova i ponašanja prema ostaloj djeci te mijenjanje tih stavova ukoliko su negativna i diskriminirajuća.”
Odgojitelj 2	„Mislim da me studij u određenoj mjeri pripremio za praktičnu primjenu uvažavanja različitosti, ali da je moj fokus na taj aspekt rada u odgojno-obrazovnoj skupini većinom ovisio o meni kao osobi. Inače sam protiv diskriminacije te se zalažem za ravnopravnost i uvažavanje svih osoba pa sam i kod djece nastojala poticati takva razmišljanja i

	ponašanja.”
--	-------------

Odgovori na drugo pitanje bili su različiti iako većina studentica smatra da ih je studij dobro pripremio za prihvaćanje različitosti u odgojno-obrazovnoj skupini te se nadaju da će moći uspješno odgovoriti na sve zahtjeve i izazove u budućem radu s djecom. Jedna studentica misli da se ta tema trebala više obrađivati te je nesigurna oko toga hoće li uspješno moći primjenjivati takav način rada u odgojno-obrazovnoj skupini. Odgojiteljice misle da, iako su tijekom studiranja obrađivali temu prihvaćanja različitosti, nisu bile u dovoljnoj mjeri spremne za provedbu takvog koncepta rada odmah nakon što su završile fakultet već su tijekom rada kroz iskustvo postepeno implementirale odgojne metode i način rada koji potiče uvažavanje i zajedništvo među djecom.

Tablica 3: Odgovori ispitanika na pitanje “Koje karakteristike po Vašem mišljenju treba imati odgojitelj koji potiče prihvaćanje različitosti u odgojno-obrazovnoj skupini?”

Student 1	„Odgojitelj koji potiče prihvaćanje različitosti u odgojno-obrazovnoj skupini trebao bi biti empatičan i pun razumijevanja. Svojim pozitivnim primjerom trebao bi djecu učiti kako se trebaju ponašati jedni prema drugima i prema onima koji su od njih različiti.”
Student 2	„Mislim da bi takav odgojitelj trebao poštivati druge, biti suosjećajan, bez nekih svojih predrasuda, izbjegavati stereotipe u razgovoru i radu s djecom, truditi se da se svi osjećaju kao ravnopravan dio skupine i poticati zajedništvo.”
Student 3	„Takav odgojitelj treba i sam biti bez predrasuda i protiviti se diskriminaciji. Mislim da je ponašanje odgojitelja jako važno kad su ovakve teme u pitanju jer djeca uče od odraslih kako se trebaju ponašati prema drugima pa im trebaju dobri i pozitivni uzori od kojih će naučiti da se različitosti trebaju uvažavati i poštovati.”
Student 4	„Pa, prema mojem mišljenju odgojitelj bi i sam trebao prihvaćati različitosti da bi mogao poticati takvo ponašanje u odgojno-

	obrazovnoj skupini. Treba znati prepoznati različite potrebe djece, znati prilagoditi aktivnosti djeci s teškoćama u razvoju, poticati aktivno sudjelovanje djece u aktivnostima i suradnju među djecom.”
Student 5	„Karakteristike koje, po mojem mišljenju, odgojitelj treba imati su prepoznavanje različitih teškoća u razvoju, prihvaćanje djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, rješavanje problema i nesuglasica među djecom na miran i konstruktivan način te poticanje socio-emocionalnog razvoja djece. Mislim da odgojitelj mora biti siguran i samopouzdan u svom radu kako bi bio dobar primjer djeci.”
Odgojitelj 1	„Neke od karakteristika koje mora imati odgojitelj koji potiče prihvaćanje različitosti su empatija, uvažavanje među djecom, poticanje na međusobnu suradnju, zagovaranje zajedništva i pozitivnih interakcija među djecom te uključivanje sve djece u aktivnosti. Odgojitelj također treba znati i biti spreman prilagoditi kurikulum, didaktičke materijale i aktivnosti u skupini tako da zadovolji potrebe sve djece. Važno je i da surađuje sa stručnim timom i roditeljima.”
Odgojitelj 2	„Odgojitelj koji potiče prihvaćanje različitosti mora stvoriti pozitivnu atmosferu u odgojno-obrazovnoj skupini tako da se sva djeca osjećaju dobrodošlo, ravnopravno i prihvaćeno. Odgojitelj bi trebao stvoriti emocionalnu povezanost s djecom, poticati ih na prihvaćanje različitosti i pobrinuti se da sva djeca budu uključena u igru i aktivnosti. Također treba moći prepoznati netolerantna ponašanja djece ili primijetiti kad je neko dijete isključeno iz skupine i na takva ponašanja reagirati. Ako je potrebno, može zatražiti pomoć stručnog tima ili održati roditeljski sastanak na temu prihvaćanja različitosti kako bi i kod roditelja osvijestio važnost ove teme jer i oni u velikoj mjeri utječu na djetetova ponašanja, stavove i mišljenja.”

Svi ispitanici su naglasili kako misle da je ponašanje i stav odgojitelja prema različitostima izuzetno bitan te da odgojitelj mora biti taj koji će svojim pozitivnim primjerom djeci pokazati kako se odnositi prema onima koji su drugačiji od nas. Prema odgovorima ispitanika odgojitelj koji potiče prihvaćanje različitosti mora biti pun razumijevanja, suosjećanja, empatije, bez predrasuda te mora poštivati druge.

Odgoviteljice su u svojim odgovorima također nadodale da odgojitelj mora biti spreman na suradnju i timski rad s roditeljima i stručnim timom te na prilagodbu kurikuluma, didaktičkih materijala i aktivnosti u skupini tako da se zadovolje mogućnosti i potrebe sve djece.

Tablica 4: Odgovori ispitanika na pitanje “Ukoliko radite u struci provodite li u svojoj odgojno-obrazovnoj skupini aktivnosti na temu uvažavanja različitosti? Koje?” ili “Ukoliko još studirate jeste li tijekom stručne prakse ili metodika u dječjem vrtiću sudjelovali u nekoj aktivnosti na temu uvažavanja različitosti?”

Student 1	„Još uvijek studiram pa nisam provodila aktivnosti na temu prihvaćanja različitosti, ali sam tijekom stručne prakse primijetila da odgojiteljice uče djecu o različitim kulturama i običajima te da u odgojno-obrazovnoj skupini imaju lutke različitih rasa i nacionalnosti, kao i slikovnice u kojima se prikazuju ljudi različitih kultura.”
Student 2	„Nisam provodila takve aktivnosti jer još uvijek studiram, ali sam imala priliku provesti par dana u Mađarskoj grupi koju su pohađala djeca mađarske nacionalne manjine. U to vrijeme su pripremali ples za završnu priredbu. To je bio mađarski nacionalni ples uz prigodnu glazbu. Tako su i ostaloj djeci, roditeljima i djelatnicima dječjeg vrtića željeli pokazati dio svoje kulture i običaja.”
Student 3	„Nisam još imala priliku provoditi aktivnosti s djecom na tu temu, ali sam na metodikama i stručnoj praksi primijetila da odgojiteljice potiču djecu na suradnju, timski rad i zajedništvo. Daju djeci da određene zadatke rade u paru i paze da nitko ne bude isključen. Također sam primijetila da su se djevojčice igrale s lutkama različite rase i da su na zidu imali plakat sa zastavama različitih država jer je to vjerojatno bila jedna od tema koju su obrađivali.”
Student 4	„Za vrijeme stručne prakse sam sudjelovala u projektu u kojem je odgojiteljica učila djecu o vlastitoj kulturi i narodnim običajima. Jedan dan je došla u dječji vrtić obučena u narodnu nošnju te je pričala djeci o folkloru i učila ih plesati folklorne plesove budući da je i sama članica folklornog društva. Djeci se to jako sviđjelo i svi su sudjelovali u aktivnosti i željeli naučiti plesati folklor. Mislim da je nakon što

	djecu upozna sa svojom kulturom, željela napraviti usporedbu i sa drugim kulturama.”
Student 5	„Nisam tijekom metodika ili stručne prakse sudjelovala u aktivnostima na temu prihvaćanja različitosti. Primijetila sam da u nekim odgojno-obrazovnim skupinama imaju lutke različitih rasa, slikovnice koje potiču prihvaćanje različitosti i glazbene instrumente karakteristične za različite zemlje i kulture.”
Odgojitelj 1	„Da, često u svojoj odgojno-obrazovnoj skupini provodim aktivnosti na temu prihvaćanja različitosti. Prije dvije godine sam s djecom na Međunarodni dan tolerancije 16. studenog provela nekoliko takvih aktivnosti. Djeci sam pročitala slikovnicu „Super je bit' različit!” nakon čega smo razgovarali o pročitanoj tekstu te sam djecu potaknula da pronađu razlike i sličnosti jedni među drugima kao što je boja kose, očiju, kože i sl. Zatim sam im pripremila kartice na kojima su bila prikazana djeca s teškoćama u razvoju koja moraju koristiti određena pomagala kao što su slušni aparatić, kolica, naočale, štap za hodanje i sl. Kroz razgovor smo došli do zaključka da i oni imaju iste potrebe kao i svi ostali te smo zajedno osmislili načine kako bi mogli olakšati toj djeci svakodnevne aktivnosti, igru i boravak u dječjem vrtiću. Djeci sam ispričala kako neki ljudi nemaju ili ne mogu koristiti ruke ili noge te su iz toga proizašle aktivnosti crtanja ustima ili nogama držeći kist među zubima ili nožnim prstima. To je djeci bilo jako zabavno i zanimljivo. Zatim sam na dvorištu napravila poligon koji su djeca prolazila zavezanih očiju tako što su slušali upute druge djece. Nakon toga su djeca igrala igru zadržavanja lopte na platnu tako što su ulovili rubove platna, bacali loptu u zrak te je lovili pazeći da ne padne na pod. Kao zadnju aktivnost, djeci sam dala zadatak da nacrtaju sebe i dijete koje se po nečemu razlikuje od njih zajedno u igri. Tada sam u skupini imala dijete različite rase i djevojčicu koja je nosila naočale pa mi se činilo da je važno provesti ove aktivnosti s djecom kako bi poticala prihvaćanje različitosti, zajedništvo i suradnju među djecom. Sigurno ću uskoro opet provoditi aktivnosti na temu prihvaćanja različitosti jer sam primijetila kako je ova tema jako

	zainteresirala djecu i da su sa zanimanjem učili o razlikama među ljudima. Čini mi se da su se kroz ove aktivnosti bolje zblížili i više surađivali.”
Odgojitelj 2	„Provodila sam puno puta aktivnosti na temu prihvaćanja različitosti, ali uvijek se trudim prilagoditi plan rada i aktivnosti dječjim interesima i potrebama. Nedavno nam se u skupini pridružio jedan dječak druge nacionalnosti pa sam se potrudila učiniti mu prelazak u novu sredinu čim lakšim. Upoznala sam drugu djecu s njegovom kulturom, običajima i državom iz koje dolazi. Djeca su na karti svijeta tražila njegovu državu, slušali su himnu, crtali zastavu i gledali video s prirodnim ljepotama i kulturnim znamenitostima te zemlje. Također sam nastojala u svakodnevne aktivnosti uvrstiti riječi iz njegovog materinjeg jezika koje onda i druga djeca mogu naučiti. Roditelje dječaka sam zamolila da donesu nekoliko slikovnica na njihovom materinjem jeziku koje dječak može čitati drugoj djeci što se pokazalo kao odličan način zblížavanja i socijalizacije. Mislim da takav način rada koji prati svakodnevne interese i potrebe sve djece pridonosi pozitivnoj atmosferi i boljoj povezanosti među djecom.”

Odgojiteljice koje rade u dječjim vrtićima su se složile da vrlo često u svojim odgojno-obrazovnim skupinama provode aktivnosti koje potiču prihvaćanje različitosti. Misle da je to korisno za svu djecu te da pridonosi pozitivnoj atmosferi, boljoj povezanosti među djecom i zajedništvu u skupini. Jedna odgojiteljica radi u skupini koju pohađa dijete druge nacionalnosti te se trudi učiniti mu prelazak u novu sredinu čim lakšim tako što je drugu djecu upoznala s državom iz koje taj dječak dolazi, njegovom kulturom i običajima. Druga odgojiteljica se prisjetila kako je prije dvije godine s djecom na Međunarodni dan tolerancije 16. studenog provela aktivnosti na temu prihvaćanja različitosti. Tada je u skupini imala dijete različite rase i djevojčicu koja je nosila naočale. Činilo joj se važno provesti ove aktivnosti s djecom kako bi poticala prihvaćanje različitosti. Djeci je pročitala slikovnicu „Super je bit' različit!” nakon čega je usijedio razgovor te razne aktivnosti na temu uvažavanja različitosti koje su pomogle u međusobnom povjerenju i suradnji među

djecom. Primijetila je kako je djecu ova tema jako zainteresirala te su sa zanimanjem učili o razlikama među ljudima.

Niti jedna od studentica nije samostalno na metodikama provodila aktivnosti na temu prihvaćanja različitosti, ali su tijekom prakse sudjelovale ili promatrale odgojiteljice u takvim aktivnostima. Jedna studentica je provela nekoliko dana za vrijeme prakse u Mađarskoj grupi koju su pohađala djeca mađarske nacionalne manjine. U to vrijeme su djeca pripremala ples za završnu predstavu u dječjem vrtiću. Odgojiteljica je djecu učila plesati mađarski tradicionalni ples uz prigodnu glazbu kako bi i ostaloj djeci u dječjem vrtiću mogli predstaviti dio svoje kulture i običaja. Tri studenice su za vrijeme metodika u dječjim vrtićima primijetile lutke različitih rasa u odgojno-obrazovnim skupinama te slikovnice koje su poticale prihvaćanje različitosti prikazujući ljude različitih nacionalnosti i kultura. Jedna studentica se prisjetila kako je odgojiteljica u dječjem vrtiću u kojem je odrađivala stručnu praksu djecu upoznala s hrvatskim narodnim običajima i kulturom kroz folklor. Pošto je odgojiteljica bila članica folklornog društva došla je u vrtić obučena u narodnu nošnju te je djecu učila plesti folklorne plesove. To je kod djece pobudilo velik interes i zanimanje. Nakon što je djecu upoznala s vlastitom kulturom, u planu je imala napraviti i usporedbu s kulturama drugih zemalja.

Tablica 5: Odgovori ispitanika na pitanje “Jeste li upoznati s zakonskim aspektima prihvaćanja različitosti? U kojim dokumentima se spominje važnost prihvaćanja različitosti?”

Student 1	“Nažalost, ne mogu reći da sam dobro upoznata s zakonskim aspektima prihvaćanja različitosti. Ne znam u kojim se sve dokumentima spominje važnost prihvaćanja različitosti. Možda je jedan od tih dokumenata Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.”
Student 2	„Moram priznati da nisam dobro upoznata s zakonskim aspektima prihvaćanja različitosti. Znam da smo učili o različitim zakonima i dokumentima koji su važni za našu struku, ali sad se mogu sjetiti samo Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje i Konvencije o pravima djeteta kao dokumenata koji zagovaraju prihvaćanje različitosti.”

Student 3	„Na fakultetu smo učili o dokumentima u kojima se spominje prihvaćanje različitosti, ali nisam baš dobro upoznata s zakonskim aspektima. Mislim da su neki od tih dokumenata Konvencija o pravima djeteta, Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje i Konvencija za zaštitu ljudskih prava.”
Student 4	„ Ajoj, nisam baš dobro upoznata s tom pravnom stranom naše struke. Ako se dobro sjećam, Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje spominje humanizam i toleranciju kao jedne od vrijednosti na kojima bi se trebali temeljiti odgoj i obrazovanje.”
Student 5	„Donekle sam upoznata sa zakonskim aspektima prihvaćanja različitosti. Spominjali smo tijekom studiranja različite zakone, konvencije i dokumente. Mislim da su za prihvaćanje različitosti važni Konvencija o pravima djeteta i Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.”
Odgojitelj 1	„Mislim da su dokumenti u kojima se spominje prihvaćanje različitosti Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i Konvencija o pravima djeteta. Vjerojatno ima još dokumenata koji su važni za tu temu, ali sad ih se ne mogu sjetiti. Kad bi mi to bilo potrebno potražila bih određene zakone koji se odnose na prihvaćanje različitosti.”
Odgojitelj 2	„Moram priznati da nažalost nisam dobro upoznata s zakonskim aspektima prihvaćanja različitosti. Znam da je diskriminacija zabranjena zakonom te da sva djeca imaju pravo na jednako sudjelovanje u odgojno-obrazovnom sustavu. Dokumenti u kojima se to spominje su Konvencija o pravima djeteta i Konvencija za zaštitu ljudskih prava. I u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj se spominje važnost prihvaćanja i tolerancije.”

Na pitanje jesu li upoznati s zakonskim aspektima prihvaćanja različitosti svi ispitanici su spomenuli Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje kao jedan od dokumenata koji kroz svoje vrijednosti zagovara prihvaćanje različitosti. Tri studentice i dvije odgojiteljice su spomenule i Konvenciju o pravima djeteta, ali svi su se složili kako misle da nisu dovoljno upoznati s zakonskim aspektima prihvaćanja različitosti. Studentice su se prisjetile

kako su tijekom studiranja u sklopu nekoliko kolegija učile o dokumentima koji su važni za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

Tablica 6: Odgovori ispitanika na pitanje “Što bi Vam najviše koristilo ili pomoglo da u odgojno-obrazovnoj skupini provodite kulturu mira, prihvaćanja, suradnje i zajedništva?”

Student 1	„Ono što bi mi bilo najkorisnije je dodatno obrazovanje putem raznih seminara i radionica na kojima bih dobila praktična znanja, konkretne savjete i primjere kako poticati prihvaćanje, suradnju i zajedništvo u odgojno-obrazovnoj skupini. Mislim da je odgojitelj taj koji je odgovoran da se provodi kultura mira te o njegovom znanju i mogućnostima ovisi koliko će poticati inkluzivne vrijednosti kod djece.”
Student 2	„Mislim da bi mi najviše pomoglo da radim s kolegicama koje imaju iste takve ciljeve te koje i same provode kulturu mira i prihvaćanja. Čini mi se da bi zajedno bile uspješnije u provedbi takvih odgojno-obrazovnih ciljeva i timskim radom bi lakše riješile sve probleme i poteškoće u radu.”
Student 3	„Najviše bi mi pomoglo kad bi u odgojno-obrazovnoj skupini imala pomoć asistenta za svako dijete s teškoćama u razvoju. Mislim da su i ovako skupine prevelike te da se jedna odgojiteljica ne može posvetiti svakom djetetu i pružiti svima jednaku pažnju, a često je takvoj djeci potrebno puno potpore, pažnje i individualnog rada.”
Student 4	„Pomoglo bi mi kada bih imala priliku dodatno se educirati i sudjelovati na raznim seminarima na tu temu. Mislim da bih tako proširila svoje znanje i možda dobila neke korisne ideje koje bi mogla uvrstiti u svoj rad s djecom. O odgojitelju ovisi hoće li u skupini prevladavati suradnja i zajedništvo tako da je važno stalno raditi na vlastitim kompetencijama i unaprijediti praksu.”
Student 5	„Podrška kolegica bi mi najviše značila kako bih u odgojno-obrazovnoj skupini mogla provoditi kulturu mira, prihvaćanja, suradnje i zajedništva. Mislim da bi mi bilo teško raditi u atmosferi u kojoj kolegice nemaju iste vrijednosti i ne potiču suradnju i

	zajedništvo.”
Odgojitelj 1	„Najviše bi mi koristilo da ostale odgojiteljice s kojima radim imaju isti cilj i zagovaraju iste vrijednosti. U tom slučaju je lakše u odgojno-obrazovnoj skupini provoditi kulturu mira, a i djeca imaju neku konzistenciju i svjesna su koja ponašanja su poželjna, a koja nepoželjna te što ih očekuje. Također bi mi puno značilo da u slučaju neke nedoumice ili dileme imam stručni tim koji će mi pomoći i uskočiti sa savijetom. Ali da bi istinski poticali suradnju i zajedništvo treba započeti od roditelja jer dijete ipak najviše vremena provodi s njima i oni u najvećoj mjeri utječu na njegovo ponašanje. Zato s njima treba razgovarati o tome kako mogu poticati dijete na prihvaćanje različitosti.”
Odgojitelj 2	„Mislim da bi mi najviše značila podrška stručnog tima, kolegica i roditelja. Iako je odgojitelj odgovoran za prihvaćajuću atmosferu u odgojno-obrazovnoj skupini, podrška uvijek dobro dođe. Djeca vide sve što se oko njih događa i cjelokupna klima u dječjem vrtiću itekako djeluje na njihovo ponašanje tako da mislim da je važna suradnja i zajedništvo na razini cijele odgojno-obrazovne ustanove. Važno je da i roditelji budu svjesni kakva ponašanja i stavove prenose na djecu pa mislim da bi bilo dobro održati roditeljski sastanak na tu temu.”

Posljednje pitanje odnosilo se na to što bi odgojiteljima pomoglo da u odgojno-obrazovnoj skupini provode kulturu mira, prihvaćanja, suradnje i zajedništva. Obje odgojiteljice su odgovorile kako bi im od najveće pomoći bila podrška kolegica, roditelja i stručnog tima te smatraju da je cjelokupna klima i atmosfera u vrtiću presudna za uspješno prihvaćanje različitosti i promicanje zajedništva i suradnje. Smatraju kako je važno ovu temu obraditi i na roditeljskom sastanku budući da ponašanje i stavovi roditelja u velikoj mjeri utječu na djecu. Dvije studentice su odgovorile kako bi im najviše značila podrška kolegica na radnom mjestu koje će im biti potpora u provođenju takvih odgojno-obrazovnih ciljeva. Jedna studentica je odgovorila kako misli da bi joj najviše pomoglo da ima pomoć asistenta ukoliko u skupini ima neko dijete s teškoćama u razvoju. Također misli da su skupine u kojima odgojitelji rade prevelike te nije sigurna bi li se mogla posvetiti individualnim

potrebama svakog djeteta. Dvije studentice smatraju da bi im pomogla dodatna edukacija i seminari na tu temu kako bi dobile neke korisne savjete i primjere kako poticati uvažavanje različitosti među djecom. Istovremeno misle da je odgojitelj taj o kojem najviše ovisi provodi li se kultura mira i prihvaćanja u odgojno-obrazovnoj skupini.

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da su studenti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja Učiteljskog fakulteta u Zagrebu i zaposleni odgojitelji upoznati s pojmom uvažavanja različitosti, kojeg su spominjali i obrađivali u sklopu nekoliko kolegija za vrijeme studiranja. Svi ispitanici znaju nabrojati karakteristike koje treba imati odgojitelj koji promiče i zagovara prihvaćanje različitosti te shvaćaju važnost takvog načina rada u odgojno-obrazovnim skupinama. Odgojiteljice su navele da često s djecom provode aktivnosti na temu prihvaćanja različitosti te kako primijete da takve aktivnosti pozitivno utječu na djecu i atmosferu u odgojno-obrazovnoj skupini. Studentice su za vrijeme stručne prakse također imale priliku vidjeti kako se u dječjim vrtićima poštuju različitosti i podržava multikulturalnost. Istraživanje je pokazalo kako ispitanici nisu dovoljno upoznati s zakonskim aspektom prihvaćanja različitosti te ne znaju koji sve dokumenti ukazuju na važnost međusobnog prihvaćanja i uvažavanja, iako svi znaju navesti barem jedan dokument kojim se zagovara prihvaćanje različitosti. Kako bi u odgojno-obrazovnoj ustanovi uspješno provodili kulturu mira, prihvaćanja, suradnje i zajedništva studenti i odgojitelji navode kako bi im najviše pomogla podrška ostalih kolega, stručnog tima i roditelja, dodatne edukacije i seminari na tu temu te kad bi svako dijete s teškoćama u razvoju imalo svog asistenta.

6. ZAKLJUČAK

Uvažavanje različitosti jedan je od važnijih ciljeva ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja jer potiče vrijednosti i stavove djece koja će u budućnosti graditi naše društvo. Budući da dijete od najranije dobi uči od odraslih načine ponašanja i ophođenja s drugim ljudima neophodno je da ima pozitivne uzore. Na taj način može naučiti poštivati ljudska prava te važnost ravnopravnosti, suradnje, razumijevanja i prihvaćanja svih ljudi, bez obzira na razlike.

Odgojitelji imaju važnu zadaću da kroz svoj rad i svakodnevnu komunikaciju s djecom potiču prihvaćanje različitosti jer su djeca u toj dobi podložna mišljenjima i utjecajima drugih ljudi i okoline u kojoj se nalaze. Odgojitelj bi djecu trebao naučiti suradnji i važnosti pomaganja drugima, mirnom načinu rješavanja sukoba te odnošenju prema drugima s poštovanjem. Također bi kod djece trebao osvijestiti razlike među svima nama i postojanje različitih kultura, nacionalnosti, rasa i religija te da razlike ne predstavljaju nešto negativno.

Kroz istraživanje koje sam provela došla sam do zaključka da su studenti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja Učiteljskog fakulteta u Zagrebu i odgojitelji upoznati s pojmom uvažavanja različitosti te shvaćaju važnost poticanja suradnje, zajedništva i prihvaćanja u odgojno-obrazovnim skupinama. Također u svom radu provode aktivnosti na temu uvažavanja različitosti i djecu upoznaju sa svojom i ostalim kulturama te se trude djeci prenijeti prihvaćajuće, multikulturalne stavove i gledišta. Svi ispitanici su svjesni koje karakteristike treba imati odgojitelj koji promiče i zagovara prihvaćanje različitosti. Rezultati istraživanja su pokazali kako ispitanici nisu dovoljno upoznati s zakonskim aspektom prihvaćanja različitosti te ne znaju koji dokumenti ukazuju na važnost međusobnog prihvaćanja i uvažavanja.

LITERATURA

1. Borić, R. (2007). *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.
2. Bouillet, D. (2019). *Inkluzivno obrazovanje: odabrane teme*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
3. Bouillet, D., Miškeljin, L. (2017). Model razvoja uvažavanja različitosti u ranoj i predškolskoj dobi. *Croatian Journal of Education*, 19 (4), 1265-1295.
4. Bouillet, D., Šarić, L.J. (2016). *Uvažavanjem različitosti do kulture mira*. Zagreb: Centar za civilne inicijative.
5. Bouillet, D. (2011). Kompetencije odgojitelja djece rane i predškolske dobi za inkluzivnu praksu. *Pedagoška istraživanja*, 8(2), 323-340.
6. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
7. Connolly, P., Smith, A., Kelly, B. (2002). *Too Young to Notice? – The Cultural and Political Awareness of 3-6 Year Olds In Northern Ireland*. Belfast: Community Relations Council. na adresi http://www.paulconnolly.net/publications/too_young_to_notice.pdf (12.09.2020.)
8. Čačko, P. (2000). *Kakva je knjiga slikovnica*. Javor, R. (ur.). Slikovnica, njezina definicija i funkcije (str. 12-16). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
9. Daniels, E. R., Stafford, K. (2003). *Kurikulum za inkluziju: razvojno-primjereni program za rad s djecom s posebnim potrebama*. Zagreb: Udruga roditelja Korak po korak za promicanje kvalitete življenja djece i obitelji.
10. Falamić, M. (2008). Vrtić kao poligon za učenje socijalnih vještina. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 14 (54), 12-16.
11. Hansen, K. A., Kaufman, R. K., i Saifer, S. (1999). *Odgoj za demokratsko društvo: priručnik za odgojitelje i roditelje*. Zagreb: Mladi profesor.

12. Krizmanić, M., Kolesarić, V. (2003.). *Tolerancija u svakidašnjem životu*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
13. Laniado, N. (2009). *Ja se volim igrati s drugom djecom*. Rijeka: Studio TIM.
14. Livazović, G., Alispahić, D., Terović, E. (2015). *Inkluzivni odgoj i obrazovanje u školi*. Sarajevo: Udruženje "Društvo ujedinjenih građanskih akcija".
15. Mikas, D, Roudi, B. (2012). Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja. *Pediatrics Croatica*, 56 (1), 207-214.
16. Modrić, N. (2013). Kompetencije odgojitelja za učinkovito upravljanje problemskim situacijama. *Napredak: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*, 154 (3), 427-450.
17. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Narodne novine, 5/2015.
18. Panić, M. (2019). Iskustva djece rane i predškolske dobi s isključivanjem iz društva vršnjaka: hrvatski primjer. *Inkluzivno izobraževanje: pedagoška revija za teoriju in prakso inkluzivnega izobraževanja*, 2 (1/2), 54-64.
19. Sekulić-Majurec, A. (1997). Integracija kao pretpostavka uspješnije socijalizacije djece i mladih s teškoćama u razvoju: očekivanja, postignuća, perspektive. *Društvena istraživanja*, 6, 4-5 (30-31), 537-550.
20. Skelac, M. (2009.). *Moj svijet tolerancije*. Đakovo: Tempo.
21. Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da... (p)ostane tolerantno (razumije i prihvaća različitosti)*. Zagreb: Element.
22. Trimarchi, M, Papeschi, L. (1996). Od tolerancije do prihvaćanja različitosti. *Društvena istraživanja*, 5(2), 321-329.
23. Ujedinjeni narodi (1989). *Konvencija o pravima djeteta*. Službeni list – Međunarodni ugovori 15/90; Narodne novine 12/93 i 20/97.
24. Ujedinjeni narodi (1950). *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*. Narodne novine 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06 i 2/10.

25. UNICEF (2013). Stanje djece u svijetu: Djeca s teškoćama u razvoju
https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Djeca_s_teskocama_HR_6_13_w.pdf (12.09.2020)
26. United Nations (2003). *ABC: Teaching Human Rights*. New York, Geneva: United Nations.
27. Ustav Republike Hrvatske. Narodne novine, 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 i 05/14.
28. Vijeće Europe (2004). *Kompas: priručnik o odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava*. Slavonski Brod: Europski dom.
29. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju. Narodne novine, 10/97, 107/07, 94/13 i 98/19.
30. Zakon o suzbijanju diskriminacije. Narodne novine, 85/08 i 112/12.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Nina Vitezić izjavljujem da sam samostalno izradila svoj završni rad pod naslovom *Prihvatanje različitosti – jedan od ciljeva ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja* uz konzultacije mentorice prof. dr. sc. Dejanae Bouillet te navedenu literaturu.